

N'HEM ESTAT TESTIMONIS

Misión Antonio Benaiges

Amb vuitanta-vuit anys de retard, s'ha acomplert –de forma simbòlica i vivenciada– un dels somnis de les nenes i dels nens de Bañuelos de Bureba (Burgos) a qui el gener del 1936 el seu mestre, l'Antoni Benaiges, els havia promès que aquell estiu anirien a visitar el mar a les platges de Mont-roig del Camp on ell havia nascut i on hi vivia la seva família.

D'aquesta promesa en quedà constància en tres dels escrits dels infants en el quadernet sobre el mar que forma part de la recopilació *Escritos de vida*, de l'Escola de Bañuelos de Bureba, 1935-36

El Mestre Benaiges –com molts altres mestres de la 2a. República– defensava el dret dels infants a gaudir de la infància, la capacitat i el dret a participar del propi aprenentatge, de fer-ho a partir de la vida real. Aquest convenciment i l'experiència anterior a l'escola de Vilanova i la Geltrú on havia treballat el portà a seguir la pedagogia Freinet.

El quadern “El mar, visión de unos niños que no lo han visto nunca” és un dels quatre quaderns temàtics que, juntament amb les revistes trimestrals “Gestos” i “Recreo” forma part del conjunt que els infants de l'escola de Bañuelos de Bureba van escriure, il·lustrar, editar, publicar i intercanviar amb altres centres que practicaven la pedagogia Freinet.

Com dèiem a l'inici d'aquest escrit, aquest darrer cap de setmana, primers de juliol del 2024, s'ha acomplert –de forma simbòlica i vivenciada– aquest somni dels infants de Bañuelos de Bureba i de tants escolars d'altres llocs de terra endins a qui els seus mestres de la 2a. República espanyola els havien promès anar a conèixer el mar.

El somni s'ha acomplert en la persona de nenes i nens del sector 6 de Cañada Real de Madrid i del barri de la Cartuja de Granada, barris amb un risc alt d'exclusió social. El grup ha estat compostat per infants o que no havien vist mai el mar o, si l'havien vist, no havien tingut ocasió de gaudir-ne.

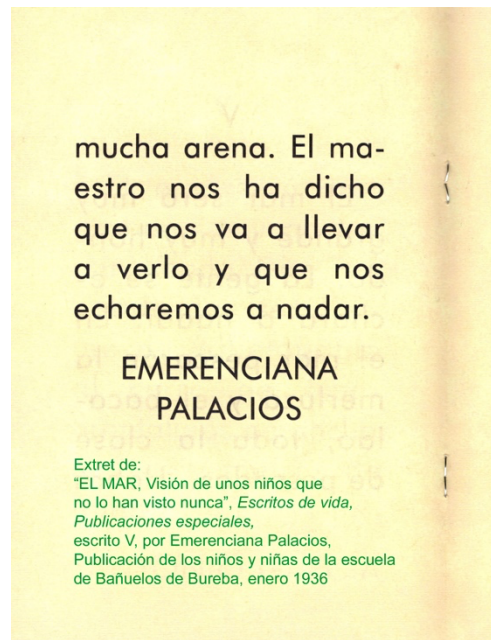
Nosaltres, un grup de mestres i professorat jubilats pertanyents a l'Associació Rella, hem estat testimoni solidari, però volgudament discret i prudent, de la trobada entre aquest grup d'infants i els familiars del mestre Antoni Benaiges. La trobada es va fer dissabte, dia 6 de juliol, davant de la casa familiar a Mont-roig del Camp.

Aquell mateix dia, la mainada havia gaudit del seu primer matí de platja.

A mitja tarda, mentre plovisquejava, la família Benaiges –representats en primer terme per Elisa Benaiges Freixas i per Jaume Roigé Benaiges, cosins entre ells i nebots del mestre Benaiges– esperava il·lusionada l'arribada de l'expedició. Nosaltres, la colla de Rella, també.

Finalment, arriben.

Els infants, plens de vitalitat. Ben segur que amb cansanci acumulat després d'una setmana d'activitats variades, denses, algunes impactants fins i tot un xic

incomprendibles per a persones de tres o quatre generacions posteriors a quan van succeir els fets.

Com pot pair un infant o adolescent actual que un mestre sigui assassinat per les seves idees? Pot comprendre que les seves restes –igual com les de tantes altres persones assassinades per les seves idees o per la suposició feta pels seus botxins sobre les seves idees– fossin llençades a ves a saber on i encara no hagin estat trobades?

El dimecres, dia 3 de juliol, l'expedició va ser a Buñuelos de Bureba. A més a més d'altres activitats, van veure i comentar la pel·lícula *El maestro que prometió el mar*. Un dels nens ens deia “Me gustó mucho como el maestro quería a los niños, como les trataba, como iba de paseo con ellos por el monte ¿por qué lo tuvieron que matar?”

Nenes i nens, noies i nois d'avui –encara que no hagin vist el mar “cara a cara”, no l'hagin viscut “cos a cos”, l'han vist en fotografies i vídeos– ¿es poden posar en la pell dels nens i nenes de l'any 1936 i entendre les seves suposicions de com deu ser el mar, les seves expectatives, les seves il·lusions, els seus temors sobre el viatge anunciat? ¿Poden copsar que ara, l'any 2024, ells estan fent possible que es compleixi el somni truncat d'aquells nens i nenes que podrien ser els seus rebesavis? Sí! Si més no, els més grans ens demostren que ho poden copsar. Una de les noies de dotze o tretze anys ens deia “Ha sido un placer cumplir el sueño de aquellos niños y de su maestro.”

Un bany...! Sí! Un, dos, tres, quatre,... Un seguit de banys hauran fet a les platges de Mont-roig del Camp els infants de l'expedició *Misión Antonio Benaiges 2024* abans de retornar terra endins.

Constatant la joia que els ha aportat l'experiència, una de les mestres jubilades de Rella es preguntava “El mestre Benaiges els deu somriure i deu celebrar la trobada d'aquests nens i nenes amb el seu mar?” Ella mateixa es responia: “Diria que sí!”

També ens podem preguntar: Aquells nens i nenes del 1936, que van haver d'amagar en silenci tota la resta de la seva vida, les seves vivències d'aquells dos cursos magnífics compartits amb el mestre Benaiges, han pogut sentir aquest cap de setmana el pessigolleig d'haver acomplert un dels seus somnis? Ben segur que sí!

Donem fe que per als familiars del mestre Benaiges també ha estat una trobada joiosa. Veure com la proposta del seu oncle, malgrat tot, d'alguna manera es fa realitat, suposem que pot ser viscut com un pal·liatiu a la inquietud que els va provocar pensar que si el 1936 ell hagués tornat a Mont-roig de vacances per comptes de quedar-se a La Bureba potser no l'haurien assassinat.

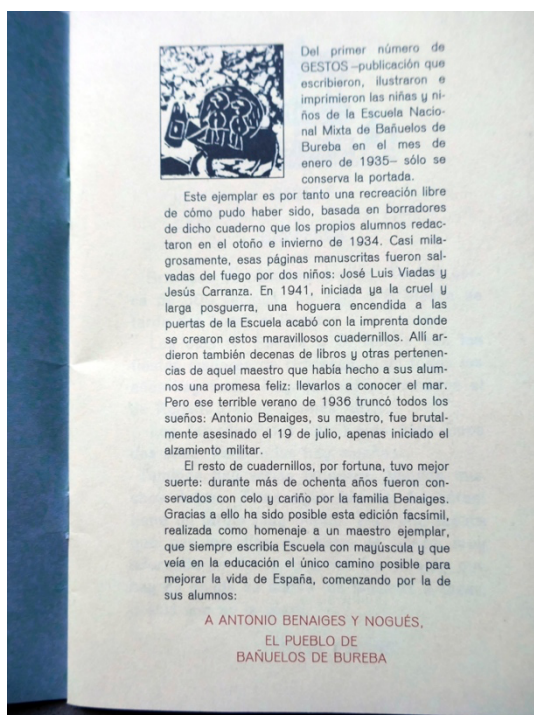
L'Elisa i en Jaume, que van veure per darrera vegada al seu oncle quan ells tenien entre 8 a 10 anys, que van haver de viure una bona part de la seva vida adulta sense notícies del que havia passat ni d'on eren les restes del tiet, vivint en silenci la seva enyorança i la seva pena, aquest darrer dissabte van poder constatar una vegada més que el seu familiar té el privilegi de pertànyer a la memòria col·lectiva. Sí, privilegi! Perquè això el salvaguarda de l'oblit.

Quan els infants preguntaven encuriosits si ells havien conegut en persona al mestre Benaiges, l'Elisa i en Jaume responien cofois que jugava amb ells, els feia bromes, els explicava històries,... “M'agradava que em montés a collibè”, recordà l'Elisa.

Després de tants anys de silenci, el primer bri d'esperança per a la família fou el 2010 quan s'nicien les tasques d'exhumació de cadàvers a la Fosa de La Pedraja. En aquella ocasió, el fotoperiodista Sergi Bernal va caçar al vol el comentari d'una persona d'aquelles contrades sobre que potser allà s'hi trobarien les restes del mestre de Bañuelos de Bureba brutalment assassinat el juliol del 1936. En Sergi Bernal es va interessar per la història i començà a estirar-ne el fil tot treballant de valent per esbrinar qui era i què va passar amb aquell mestre.

Des de llavors van començar una sèrie d'esdeveniments gratificants per a la família del mestre. Si bé encara no s'han pogut recuperar les restes de l'oncle, sí s'ha pogut recuperar la seva memòria i dignitat. Aquesta recuperació ha estat no solament per la família, també per a sectors de la societat cada cop més amplis.

Entre el 2010 i el 2012, Josep Miquel Martí Rom publicà a *Ressò mont-rogenic* una sèrie d'articles sobre el també mont-rogenic Antoni Benaiges. Així mateix demanà a la família que li deixessin veure i analitzar els quadernets publicats pels infants de Buñuelos de Bureba el 1935-36. Més endavant el 2020, aquest exemplar que la família havia guardat amb tant d'afecte i cura serà el que permetrà fer l'edició facsímil de gairebé tots els quaderns avui recopilats en el conjunt *Escritos de vida*, coordinats i maquetats per José Antonio Abella i publicats per la “Asociación Escuela Benaiges” i edicions Valnera.

Per què diem “de gairebé tots els quaderns avui recopilats”? Perquè en la col·lecció preservada per la família hi mancava el primer número de “Gestos”, de gener de 1935. Afortunadament, dos dels infants de l'escola Benaiges —en Jesús Carranza i en José Luis Viadas— van salvar de la foguera “assassina” els manuscrits que els seus companys havien preparat per a aquest primer número de les seves revistes.

El 2013, es publica el llibre *Desenterrando el silencio*, on Sergi Bernal, Francesc Escribano, Francisco Ferrándiz i Queralt Solé hi presenten una biografia del mestre, recopilen dades documentals i gràfiques, transcriuen testimonis recollits a peu de fosa i presenten alguns dels escrits dels infants.

El 5 de maig de 2013 es fa la inauguració de la placa en record del mestre i el seu pensament pedagògic a l'Escola de Bañuelos de Bureba. L'Elisa i en Jaume van tenir el plaer d'assistir-hi.

Cap el 2014, José Antonio Abella, qui havia estat el metge de Bañuelos de Bureba entre 1979 i 1983, escolta una entrevista a la ràdio en què parlen del llibre *Desenterrando el silencio*. Queda sorprès que durant aquell període mai ningú li parlés del mestre, de la seva feina i del seu final tràgic. Sobretot tenint en compte que la majoria de les persones, llavors adultes, que acudien a la seva consulta havien d'haver gaudit de ser escolars mentre n'Antoni Benaiges era el mestre de l'escola.

El 2016, el llavors metge de Briviesca va demanar a José Antonio Abella que indagés i escrivís un llibre sobre Antoni Benaiges. Li diu textualment "para darle otra vuelta a esta historia". Fins el 2018 José Antonio Abella no es decideix a indagar mitjançant entrevistes als protagonistes de la història encara vius o als seus descendents, anàlisi de documents oficials, recopilació i anàlisi d'escrits personals i publicacions del mateix mestre.

Entre moltes altres coses i persones, en José Antonio Abella va comptar amb la participació desinteressada de Josep Miquel Martí Rom. Ell és qui li va passar una còpia dels quadernets dels infants.

El 2020 es publica el llibre de José Antonio Abella, *Aquel mar que nunca vimos*, resultat de la seva recerca, realitzada amb exhaustivitat i rigor. Les dades que aporten els testimonis i la documentació fan descartar la hipòtesi que fins llavors s'havia sostingut que les restes del mestre es puguin trobar a la Fosa de La Pedraja.

El 12 de maig de 2021, Antoni Benaiges és nomenat Fill Il·lustre del seu poble natal, Mont-roig del Camp. Quin goig per la família! L'Elisa i en Jaume són entrevistats en el vídeo que l'ajuntament edita.

El 18 de juliol de 2021, Buñuelos de Bureba ret homenatge al seu mestre Benaiges inaugurant un cenotafi en un dels nínxols del cementiri. Josep Miquel Martí Rom encarrega a José Antonio Abella que faci la ressenya de l'acte que serà publicada un parell de dies després a *Ressò mont-roigenc*. En aquesta crònica s'hi detallen les intervencions emocionades de les persones que participen a l'acte, com també el contingut de la capsa que es col·loca dins el cenotafi amb documents i objectes que honoren la memòria del mestre.

El 2023 es publica l'edició facsímil dels quaderns *Escritos de Vida*. En aquests llibrets es poden conèixer retalls de vida d'aquell poble petit situat en una petita vall entre turons i també la visió i metodologia d'aquell magnífic mestre.

El novembre del 2023 s'estrena la pel·lícula *El mestre que va prometre el mar*. Documentalment inspirada en els treballs de Sergi Bernal i Francesc Escibano. Dóna visibilitat al mestre Benaiges i a la seva tasca pedagògica. De retruc, representa una contribució perquè arribi a més gent la necessitat de recuperar la memòria històrica, com un acte de justícia.

Un parèntesi! Per recollir una trista coincidència. Aquest dies, mentres la *Misión Benaiges 2024* anava fent el seu itinerari prenent consciència que les persones i els fets no poden deixar-se en l'oblit, s'ha produït el decés de José Antonio Abella. Quin greu! Ens ha deixat un dels qui més ha contribuït a clarificar què va passar amb el mestre Benaiges i com va passar.

Encara no fa gaire, el 2023, poc després d'estrenar-se la pel·lícula *El mestre que va prometre el mar*, José Antonio Abella en publicà un comentari en el *Correo de Burgos*. L'article, significativament, es titula “Primero matan las balas y luego mata el olvido”. Ressalta que es tracta d'una pel·lícula digna de ser vista: “por lo rigurosa, por lo emotiva, por su lucha contra la desmemoria.”

Des d'aquí, el nostre entranyable record i l'agraïment més sincer per haver contribuït a que ens poguem aproximar el pensament pedagògic i sociopolític del mestre Benaiges. També, a esclarir les circumstàncies tràgiques de la seva mort, a documentar per quines raons ell té clar que les restes del mestre no seran trobades a la fosa de La Pedraja.

Aprofitant l'avinentsa, volem fer palesa la nostra sorpresa d'haver vist que en el faristol instal·lat en reconeixement del mestre Benaiges en front de la casa on va nèixer encara hi constin dues dades que la recerca de José Antonio Abella ha posat en evidència de forma documentada que es tracta d'hipòtesis que han de ser refusades.

D'acord amb aquestes evidències – que han estat refrendades també per l'investigador mont-rogenic Josep Miquel Martí Rom– el mestre Benaiges no fou assassinat el 25 de juliol si no el 19 de juliol. Ni és plausible suposar que les seves restes estiguin a la fosa de La Pedraja.

Un detall més! Us heu fixat quin és el lema imprès a l'esquena de la samarreta de la *Misión Antonio Benaiges 2024*?

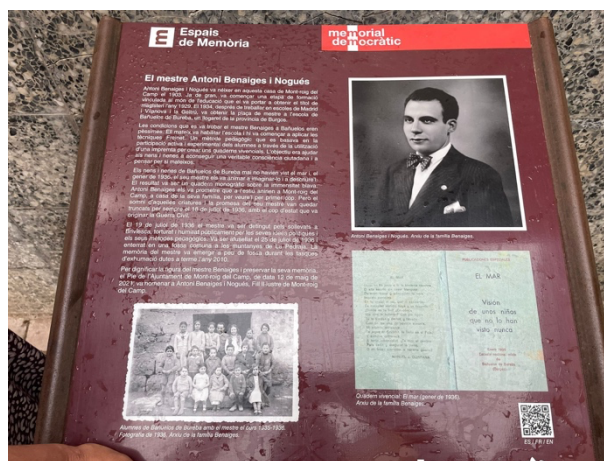
¡Soñad, niños, soñad!

Misión Benaiges 2024 no oblidaran les activitats, emocions i intercanvis que han viscut a cor que vols durant aquesta semana.

Tant de bo que l'empremta que els hagin deixat aquests dies de convivència, joc i coneixement sigui una petita llumeta per desvetllar reflexions. Els seus familiars, mestres i monitors que són qui seguiran de prop el seu dia a dia poden acompanyar el procés de fer créixer aquesta llavor a favor de la recuperació de la memòria històrica.

Ens refermem en la convicció de com d'important és conèixer i no oblidar el passat – moltes vegades tràgic– per intentar millorar el futur.

Aquest és un suggeriment que el mestre Benaiges fa als infants en el preàmbul de la publicació especial sobre els somnis que forma part de la recopilació *Escritos de vida*. Tot exhortant-los a viure amb plenitud, sense noses imposades.

Ben segur que els infants i adolescents de la *Misión Benaiges 2024* no oblidaran les activitats, emocions i intercanvis que han viscut a cor que vols durant aquesta semana.

Fins aquí hem parlat de les vivències dels infants i adolescents partíceps d'aquesta bonica i inoblidable experiència i aprenentages. També de com aquesta experiència de la *Misión Benaiges 2024* representa per a la família una baula més d'aquest trajecte de reconciliació mica a mica més reconfortant amb la interessant, però tràgica història, del seu oncle desaparegut precoçment de forma violenta.

Però..., i qui és que ha organitzat tota aquesta moguda? Què els empeny a fer-la? Seguirà en anys subsegüents?

I nosaltres... la colla de Rella, per què n'hem volgut ser testimoni?

D'alguna manera tot el itinerari que hem exposat més amunt de progressiu estudi i recuperació de la figura del mestre Benaiges ha anat creant un pòsit de sensibilitat, coneixement, tendresa i solidaritat respecte aquesta persona i el que representa. Darrerament, s'ha visibilitzat i escampat molt més arran de la projecció de la pel·lícula *El mestre que va prometre el mar*.

I..., vet aquí que, tot just en acabar de veure la pel·lícula, dos professionals de l'educació –Carlos Díez i Teresa (ens haureu de disculpar que no tinguem constància del seu cognom), tot comentant-la, van tenir la idea que seria bo complir la promesa feta als infants per tants mestres de la 2a. República. És evident que els contextos han canviat! Però la idea els semblava que tenia sentit.

A primers de maig d'enguany, es comunicaren amb la *Asociación Escuela Benaiges* que tot seguit va rebre amb entusiasme la idea i destacà a Javier González per liderar-ne la posada en pràctica. Junts posaren fil a l'agulla.

Entraren en contacte amb l'*Asociación Tabadol* del sector 6 de Cañada Real de Madrid i amb l'*Asociación de Educadores María de Borja* del barri de la Cartuja de Granada. Ambdós barris amb un risc alt d'exclusió social. Som-hi! Comença l'aventura!

Cercar suports, recursos econòmics, entitats de memòria històrica, col·laboracions, acompanyants,... Organitzar activitats, visites, entrevistes... Quina feinada!

Tot ha sortit bé! El pressupost previst ha estat àmpliament cobert. A partir de donacions rebudes amb escreix del micromecenatge i amb la col·laboració d'administracions, entitats i empreses. Amb el romanent, poden plantejar-se fer una segona edició l'any vinent.

Cansats, però exultants! L'enhorabona!

En darrer lloc, quina és la motivació d'un grup de mestres jubilats de l'Associació Rella per ser testimoni d'aquesta experiència?

Tot moviment per a la recuperació de la dignitat de persones víctimes de la repressió irracional i violenta, tota voluntat de fer justícia pot tenir ressó entre nosaltres i ser motiu per adherir-nos-hi. Sens dubte!

La majoria dels components del grup pertanyem a una generació que vam viure la nostra infància i adolescència immersos en el silenci dels nostres familiars sobre el succeït pocs anys enrera.

En aquest cas s'hi afegeix una altra raó essencial. Som professionals de l'educació que, per regla general vam començar a exercir la professió a finals dels seixanta del segle passat o inicis dels setanta.

Vam tenir la voluntat i la possibilitat d'emprendre un camí de renovació pedagògica, sovint inspirada en la pràctica pedagògica tant interessant haguda durant la 2a. República. Vam poder comptar amb el mestratge i acompanyament directe o indirecte de mestres que, malgrat haver patit persecució, estaven disposats a recuperar tot el bagatge estroncado per la repressió educativa exercida per la dictadura.

Vam caminar de costat amb famílies que també volien per els seus fills i filles una escola que respectés els infants, la seva participació, els seus drets. Vam ser protagonistes de la creació de cooperatives educatives de mestres, de famílies o mixtes. Cooperatives que apostaven per a una educació respectuosa i innovadora, per a una gestió participativa. Ens vam associar en moviments de renovació educativa. Vam definir i lluitar per a una escola pública de qualitat.

En el rerafons, l'emmirallament en aquells mestres de la República que van veure estroncada la seva professió i la seva pedagogia per la barbàrie. També l'enyorança del que hagués pogut ser si aquell atropellament mai no hagués succeït.

Per tot això, ens solidaritzem amb aquest moviment de recuperació de memòria històrica, de dignitat i de justícia. També en l'àmbit educatiu. Encara que no només!

Lourdes Molina Simó (Coord.)
Mont-roig del Camp
6 de juliol de 2024

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Abella, J. A., 2020, *Aquel mar que nunca vimos*, Ed. Valnera, 7a. edició 2024

Abella, J. A., 2021, “Crónica sentimental de un homenaje necesario”, *Ressò mont-roigenc*, Data de publicació: 20/07/21

<https://ressomont-roigenc.cat/homenatge-a-antoni-benaiges-a-banuelos-burgos/>

Consultat el 7 de juliol de 2024

Abella, J. A., 2023, “Primero matan las balas y luego mata el olvido”, *Correo de Burgos*, Data de publicació: 02/12/23

<https://www.elcorreodeburgos.com/opinion/231202/188432/primero-matan-balas-luego-mata-olvido.html>

Consultat el 7 de juliol de 2024

Ajuntament de Mont-roig del Camp, 2021, *Antoni Benaiges, el mestre que va prometre el mar*, Amb motiu del seu nomenament com a Fill Il·lustre de la vila, reportatge sobre la història del mestre Antoni Benaiges i Nogués (1903-1936). Inclou entrevistes amb els seus nebots Elisa Benaiges Freixas i Jaume Roigé Benaiges, Canal de YouTube de Ajuntament de Mont-roig del Camp

<https://www.youtube.com/watch?v=R-4oVUkd9Ys> Visionat el 7 de juliol de 2024

Bernal, S., Escribano, F., Ferrándiz, F., Soler, Q., 2013, *Desenterrando el silencio*, Ed. Blume

El maestro que prometió el mar, 2023, Pel·lícula, Direcció: Patrícia Font, Repartiment: Enric Auquer, Laia Costa, Luisa Gavasa, Ramon Agirre, Alba Guiler, Milo Taboada, Producció: Marcel Barrena, Francesc Escribano, Carlos Fernández, Guió: Francesc Escribano

Escritos de vida, Publicaciones de los niños y niñas de Bañuelos de Bureba, 1935-1936, Edició emprada: Abella, J. A. (coord.), 2022, Asociación Escuela Benaiges y Ediciones Valnera.

Martí Rom, J. M., del 2010 al 2012, Vuit articles a *Ressò mont-roigenc*, posteriorment publicats a Martí Rom, J. M., 2019, *Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat*, Arola Editors, de la pàg. 317 a la 364

Martí Rom, J. M., 2021, “Antoni Benaiges Nogués: un mestre mont-roigenc assassinat el 19 de juliol de 1936 a Briviesca (Burgos)”, *Revista del Centre de Lectura de Reus*, Data de publicació: 04/10/21

<https://www.centrelectura.cat/revistadigital/antoni-benaiges-nogues-un-mestre-mont-roigenc-assassinat/>

Consultat el 7 de juliol de 2024

Martí Rom, J. M., 2022, “El mar. Visió d'uns nens que no l'han vist mai. Una obra de teatre sobre Antoni Benaiges Nogués”, *Ressò mont-roigenc*, Data de publicació: 05/09/22

<https://ressomont-roigenc.cat/el-mar-visio-duns-nens-que-no-lhan-vist-mai-una-obra-de-teatre-sobre-antoni-benaiges-nogues/>

Consultat el 7 de juliol de 2024

RELLA, Associació de Mestres i Professorat Jubilats

<https://www.rella.cat/>

Sebastián, G. y Bernal, S., 2018, *Els vaig prometre el mar*, Ed. Gregal